

УДК 611.01 (076)

БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС У ВИЩІЙ МЕДИЧНІЙ ОСВІТІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ВТІЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ ВИКЛАДАННЯ АНАТОМІЇ ЛЮДИНИ

О. Л. Холодкова, А. П. Марасич, Н. В. Нескоромна, І. Г. Гудіна
Одеський національний медичний університет

BOLOGNA PROCESS IN HIGHER MEDICAL EDUCATION AND FEATURES OF ITS INTRODUCTION IN A TEACHING PROCESS OF HUMAN ANATOMY

O. L. Kholodkova, A. P. Marasych, N. V. Neskromna, I. H. Hudina
Odesa National Medical University

У статті проаналізовано вплив Болонської системи та результати впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу на якість освіти у вищих навчальних закладах України. Запропоновано підхід до навчального процесу на кафедрі анатомії людини, який спонукає до підвищення рівня знань студентів першого року навчання.

An influence of the Bologna system and the results of the introduction of credit-modular system to the quality of education in higher educational institutions of Ukraine are analyzed in the article. The approach to the educational process at the Department of Human Anatomy that leads to increased knowledge of first year students is suggested.

Вступ. Необхідність реформування системи медичної освіти України є найважливішою соціокультурною проблемою сьогодення, яка потребує визначення та оптимізації низки питань цієї галузі з урахуванням вимог міжнародної та європейської систем стандартів та сертифікації.

Вища освіта, як і наука, за своєю суттю інтернаціональна і повинна включати все краще, що існує сьогодні у світі. Перед медичними ВНЗ України постає завдання: як зберегти історичні традиції системи вищої медичної освіти, її принципи, методологію навчання, що пройшли перевірку часом, досвід підготовки медичних кадрів і при цьому увійти в систему єдиного загальноосвітнього простору відповідно до європейських вимог.

Безумовно, впровадження кредитно-модульної системи при підготовці лікарів є кроком вперед і дозволяє подолати певні недоліки системи підготовки фахівців і вирішити низку нагальних завдань:

- частково відійти від традиційних схем навчання;
- раціонально розподілити навчальний матеріал із дисципліни на модулі та перевірити якість засвоєння теоретичного й практичного матеріалу кожного модуля;
- стимулювати систематичну самостійну роботу студентів та інтернів протягом усіх навчальних років;

– використовувати більш широкую шкалу оцінки знань;

– запровадити здорову конкуренцію.

Враховуючи необхідність реформування медичної галузі в Україні, згідно з європейськими та світовими стандартами, сьогодні значно зросли вимоги і до вищої медичної освіти.

Основна частина. Особливе місце серед базових предметів в медичній освіті займає анатомія людини, яка посідає центральне місце серед медико-біологічних наук та поєднує теоретичні та клінічні аспекти медицини [1–3].

Основними цілями Болонського процесу (БП) є: підвищення конкурентоспроможності європейської системи науки і вищої освіти; підвищення ролі цієї системи у соціальних реформах, а також якості освітніх послуг, розширення доступу до європейської освіти, формування єдиного ринку праці вищої кваліфікації в Європі, розширення мобільності студентів та викладачів, прийняття порівнювальної системи ступенів вищої освіти з видачею зрозумілих у всіх країнах Європи додатків до дипломів. На всіх етапах БП було проголошено, що це процес – добровільний; полісуб'єктний; такий, що ґрунтується на цінностях європейської освіти і культури, але не ніве-

лює національні особливості освітніх систем різних країн Європи, а також – багатоваріантний, гнучкий, відкритий і поступовий.

Передумовами БП були: економічний розвиток та інтеграція в регіонах, що призвели до створення європейського ринку праці; політичне об'єднання країн Європи в Європейський Союз (ЄС); підвищення конкуренції (економічної, політичної, соціальної) у світі, особливо з Північноамериканським регіоном. Втілення БП передбачає істотний розвиток мобільності студентів, а також викладачів і науковців для взаємного збагачення європейським досвідом.

Одним із важливих положень БП є орієнтація вищих навчальних закладів на кінцевий результат. Усі академічні ступені й інші кваліфікації мають бути затребувані європейським ринком праці, а професійне визнання кваліфікації має бути спрощене. Для забезпечення визнання кваліфікації планується використання Додатка до диплома, рекомендованого ЮНЕСКО, а також посилення привабливості європейської системи освіти [1, 4, 5, 6]. Вважається, що введення загальноєвропейської системи гарантії якості освіти, кредитної системи накопичення, легкодоступних кваліфікацій тощо сприятиме підвищенню інтересу європейських та інших громадян до вищої освіти.

Для реалізації ідеї Європейського простору вищої освіти у Бергенському комюніке підкреслюється особлива значущість вирішення таких питань, як:

1. Автономність вузів і їх стабільне фінансування.
2. Соціальна відповідальність освіти і науки за економічний, соціальний, політичний, культурний розвиток.
3. Розширення програм мобільності як студентів, так і викладачів.
4. Новий зв'язок між академічним навчанням і ринком праці.
5. Забезпечення привабливості європейської освіти.
6. Соціальна складова Європейського освітнього простору як забезпечення рівного доступу до освіти, створення таких умов для студентів, щоб вони могли завершити навчання без перешкод, пов'язаних з соціальними та економічними обставинами.
7. Партнерство вузів, їх працівників та студентів, ділових кіл, міжнародних інституцій та організацій.
8. Посилення дослідницької та інноваційної діяльності, взаємодія між Європейським простором вищої освіти (ЕНЕА) та Європейським простором досліджень (ЕРА) на основі партнерства, інтенсифікація стратегічного діалогу, покращання процедури визнання [7].

Зазначимо, що система вищої освіти України ще не достатньо адаптована до Європейських освітніх

стандартів [5, 6]. Ступенева система підготовки фахівців не повністю відповідає уніфікованим умовам структури, що діють в європейському співтоваристві (наприклад, Болонська декларація не передбачає освітньо-кваліфікаційного рівня “Спеціаліст”).

Сьогодні в Україні впроваджується модель організації навчального процесу, яка ґрунтується на поєднанні модульних технологій та залікових одиниць: кредитно-модульна система організації навчального процесу (КМСОНП). Метою КМСОНП є підвищення якості вищої освіти фахівців і забезпечення на цій основі конкурентоспроможності випускників та престижу української вищої освіти в європейському та світовому освітньому і науковому просторі.

Так, головними завданнями КМСОНП є:

- адаптація ідей Європейської кредитно-трансферної системи накопичення кредитів (ECTS) до системи вищої освіти України для забезпечення мобільності студентів у процесі навчання та гнучкості підготовки фахівців, враховуючи швидкозмінні вимоги національного та міжнародного ринків;
- забезпечення можливості навчання студента за індивідуальною варіативною частиною освітньо-професійної програми, що сформована на основі вимог замовників та побажань студента і сприяє його саморозвитку і, відповідно, підготовці до життя у вільному демократичному суспільстві;
- стимулювання учасників навчального процесу з метою досягнення високої якості вищої освіти;
- унормування порядку надання можливості студентові отримати професійні кваліфікації відповідно до ринку праці.

Основні компоненти КМСОНП містять в собі: кредит – як умовну одиницю виміру навчального навантаження студента під час вивчення складової навчальної програми чи окремої дисципліни (курсу), що виконує студент під час навчання.

Задokumentованою завершеною частиною освітньо-професійної програми (навчальної дисципліни, практики, державної атестації), що реалізується відповідними формами навчального процесу, є модуль.

В рамках КМСОНП індивідуальний навчальний план студента за певним напрямом формується особисто студентом під керівництвом куратора і передбачає можливість індивідуального вибору змістових модулів (дисциплін) з дотриманням послідовності їх вивчення відповідно до структурно-логічної схеми підготовки фахівців. Індивідуальний навчальний план студента включає нормативні та вибіркові змістові модулі, що можуть поєднуватися у певні навчальні дисципліни. Сукупність нормативних змістових модулів визначає обов'язкову складову індивідуально-

го навчального плану студента. Система дає змогу здійснювати перехід студента в межах споріднених напрямів підготовки (певної галузі знань). Індивідуальний навчальний план студента є робочим документом, який складає студент разом із куратором на початку кожного навчального року, містить інформацію про перелік та обсяг навантаження студента (усі види навчальної діяльності) і послідовність вивчення дисциплін.

Особлива увага приділяється контролю успішності студента та якості навчання. За результатами семестрового контролю здійснюється допуск до продовження навчання у наступному семестрі. Заключний контроль здійснюється у формах комплексного екзамену (виконання комплексних кваліфікаційних завдань) та державної атестації, яка здійснюється у формі захисту дипломного проекту (роботи) перед державною комісією.

Забезпечення високоякісних стандартів вищої освіти – важливе завдання реалізації кредитно-модульної системи.

Механізм забезпечення якості освіти на загальноєвропейському рівні, що задекларований як заснований на довірі, мобільності, сумісності та привабливості Європейського простору вищої освіти, включає такі процедури:

- система атестації/акредитації, яка може бути порівняною з відповідними процедурами в європейських країнах;

- взаємне прийняття механізмів акредитації/сертифікації та оцінки, що враховує національні, лінгвістичні та дисциплінарні відмінності в європейських освітніх системах;

- залучення до оцінки якості освіти закордонних експертів і участь у роботі міжнародних асоціацій оцінки якості, що передбачає створення у кожній країні відповідних груп експертів для роботи у міжнародних комісіях.

Інструментами оцінки якості освіти пропонується вважати:

- систему акредитаційних агентств і формування відповідного Європейського реєстру таких організацій;

- спеціальні технології внутрішньої і зовнішньої оцінки якості освіти;

- створення інфраструктури взаємного визнання оцінки якості освіти – *Diploma supplement*, *Joint diploma*, *European passport*;

- створення банку даних і розміщення в Інтернеті про ліцензовані освітні програми, з результатами їх оцінювання при акредитації.

В Україні якість надання освітніх послуг визначається системою державних стандартів освіти, які встановлюють вимоги до змісту, обсягу і рівня освітньої та фахової підготовки. Державні стандарти освіти розробляються для кожного освітнього (освітньо-кваліфікаційного) рівня та напряму підготовки (спеціальності) і затверджуються Кабінетом Міністрів України. Вони підлягають перегляду та перезатвердженню не рідше як один раз на десять років.

Контроль якості освіти на рівні вищого навчального закладу (ВНЗ) передбачає зовнішню і внутрішню оцінку, а рейтинги ВНЗ визначаються такими основними показниками, як: репутація; конкурс абітурієнтів; задоволеність студентів; науковий потенціал професорсько-викладацького складу та фінансові ресурси.

Важливою є проблема підвищення якості вищої освіти, а саме – медичної. На наш погляд, основними перешкодами на шляху Болонського процесу в Україні є такі:

1. Вищі навчальні заклади України дістали у спадок від Радянського Союзу стабільно недостатнє фінансування всіх складових навчального процесу, зношені та морально застарілі наочні посібники та симулятори.

2. Гострий дефіцит, що накопичувався роками, педагогічних кадрів з досвідом клінічної, викладацької та наукової діяльності. Відсутність матеріального заохочення ставати викладачем (особливо це стосується “теоретичних” кафедр), виконувати наукову роботу, підвищувати кваліфікацію.

3. Постійне зниження цінності вищої освіти внаслідок бурхливого розвитку “товарно-грошових відносин” – замість абітурієнтів, що мають бажання та здібності навчатися у медичному ВНЗ, приходять абітурієнти, чий батьки мають фінансову можливість сплачувати контрактне навчання (“спонсори” виживання навчального закладу) та бажання зробити з дитини лікаря. Це призводить до змушеного зростання кількості студентів-контрактників із зниженою або навіть відсутньою мотивацією до навчання.

4. “Централізація” керування ВНЗ унеможливило розпорядження власними коштами, в тому числі на фінансування наукових робіт, відряджень, проведення наукових форумів, заохочувальні стипендії, премії.

5. Невирішеність фінансових співвідношень з клінічними базами тримає медичні навчальні заклади на “короткому мотузку” в управлінні охорони здоров’я і стримує втілення новітніх форм навчання студентів-медиків.

6. Проблеми середньої освіти призводять до неадекватності більшості абітурієнтів до самостійної ро-

боти, відсутності навичок висловлення власних думок та аналізу, критичного мислення.

7. Зсунення акцентів у підготовці на письмове тестування нівелює значущість навичок практичної роботи.

Вирішення цих питань потребує великих матеріальних, інтелектуальних, психологічних та інших зусиль, але подальший розвиток та реноме держави, що прагне втілення європейських цінностей, варто таких зусиль. Тобто за Болонською системою підготовка фахівця повинна бути спрямована на більш ефективне професійне навчання з індивідуальним підходом до кожного студента, а це передбачає активну навчальну і творчу діяльність тих, хто вчить та навчається, залучення державних коштів та інвестицій.

Щодо викладання анатомії, то її основні цілі та задачі повинні сприяти розвитку уміння аналізувати інформацію про будову окремих структур тіла людини, систем організму, органів та тканин, що їх складають, трактувати взаємний зв'язок будови та функції, оскільки неможлива підготовка грамотних лікарів європейського рівня без досконалого розуміння ними морфофункціональних характеристик органів та організму в цілому.

Викладацький склад кафедри анатомії людини Одеського національного медичного університету активно працює над адаптацією студентів-першокурсників до навчального процесу, вчить поєднувати теоретичну основу анатомії з використанням практичних навичок. Тому поточні та підсумковий модульні контролю проводяться у два етапи: перший – практичні навички (знання місцезнаходження та назви окремих анатомічних утворень), другий – усна співбесіда з професором або провідним доцентом

кафедри з теоретичних питань анатомії, відповідь на тести з державної бази ліцензійного іспиту “Крок-1” та переклад анатомічних термінів на латину. Такий підхід підвищує мотивацію до вивчення предмета, сприяє розвитку вміння стисло і точно висловлювати свої думки, робити узагальнення, самостійно виконувати фрагмент практичної роботи з препарування, реставрації анатомічного препарату або муляжу чи наочного приладу.

Певний результат є і у вдосконаленні методики читання лекцій з застосуванням мультимедійних презентацій, інтерактивних дощок та комп'ютерних програм.

В анатомічних залах кафедри наявні анатомічні сухі та вологі препарати за всіма розділами курсу анатомії людини, є муляжі та таблиці. На сайті кафедри міститься інформація щодо навчальних програм, літератури для самостійної підготовки, електронні підручники. Застосування різноманітних підходів до викладання предмета дають студентам можливість підготуватися до практичних занять, сприяє більшій зацікавленості та ретельності у підготовці, щоб на належному рівні спілкуватися з викладачами та лекторами.

Висновки. Таким чином, кредитно-модульна система при підготовці майбутніх лікарів може стати кроком вперед і спонукає студентів та викладачів до подальшої творчої діяльності, формуватиме медичних фахівців зі збереженням позитивних досягнень національної системи кадрів високого рівня кваліфікації, але це – процес не односторонній, потрібна відповідна матеріально-технічна база, зріла ментальність та висока свідомість всіх учасників процесу.

Література

1. Проблеми організації навчального процесу на кафедрі анатомії людини в умовах переходу до кредитно-модульної системи / М. А. Волошин, М. С. Щербаков, М. Г. Лебеденць [та ін.] // Медична освіта. – 2007. – № 3. – С. 31–33.
2. Запорожан В. М. Модернізація навчання як чинник євроінтеграції / В. М. Запорожан, В. Й. Кресюн, О. В. Чернецька // Досвід впровадження основних задач Болонського процесу в систему вищої медичної освіти : тези доп. наук.-метод. конференції. – Тернопіль, 2005. – С. 56–58.
3. Ковальчук Л. Я. Самостійна робота – невід'ємний елемент навчання студентів / Л. Я. Ковальчук // Сучасні аспекти організації самостійної роботи студентів, лікарів-інтернів, курсантів : тези доп. навч.-метод. конференції. – Тернопіль, 2001. – С. 35.

4. Ван дер Венде М. К. Болонская декларация: расширение доступности и повышение конкурентоспособности высшего образования в Европе / М. К. Ван дер Венде // Высшее образование в Европе. – 2000. – Т. XXV, № 3.
5. Долженко О. В. Сорбонская и Болонская декларации: Информация к размышлению... / О. В. Долженко // Вестник высшей школы: Alma mater. – 2000. – № 6.
6. Журавський В. С. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти / В. С. Журавський, М. З. Згуровський. – К. : Політехніка, 2003.
7. Нагаєв В. М. Методика викладання у вищій школі / В. М. Нагаєв. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 232 с.

Отримано 29.09.14